

3.3.1. HISTÒRIA DE LES MINES ERASME I FALGUERA.

per Juli Ochoa González i Francesc Riera Prenafeta

Tal com abans es comentava, en data 2 de juny de 1450 Guillem Arnau de Pastor, senyor de la Torre Soler, més endavant coneguda com Torreblanca, sol·licita el dret i facultat de prendre les aigües que discorren de qualsevol font o altre lloc de la riera de Sant Just Desvern i de fer les repeses i conduccions que li convinguin ⁽¹⁾. Un any més tard, el 10 de juny de 1451, la Batllia General del Principat de Catalunya atorga a Guillem d'Arnau de Pastor el que havia demanat ⁽²⁾.

partir d'aquest moment els titulars de la concessió emfitèutica de les aigües santjustenques seran els amos de la Torreblanca.

Per matrimoni amb Miquela Beneta, filla de l'Arnau de Pastor, aquesta titularitat passa a la branca siciliana de la família Requesens fins que Melciora Ventimiglia, resident a Sicília, dona poders a Pere de Cardona per tal de vendre per 800 lliures la Torreblanca amb totes les seves propietats i drets a Enric d'Agullana. Aquesta venda té lloc el 20 d'octubre de 1564 ⁽³⁾.



Signatura autògrafa d'Erasme de Gònima.

Possible retrat d'Erasme de Gònima tal com apareix al llibre d'Erasme d'Imbert. Aquest retrat fou confeccionat per mitjà del croquis morfomètric obtingut a partir de l'examen grafològic dels seus escrits autògrafs.

- (1) Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant A.C.A.): "Batllia General de Catalunya". Classe 2ª Núm. 108
- (2) Arxiu de Protocols (en endavant A.D.P.): Actes del notari Francesc Yla, any 1798.
- (3) Arxiu Parroquial de Sant Just Desvern: secció 3, sèrie 1 agrupació 4, llibre 4 pàg. 270.

El 1615 trobem que a Guillem Pere Dusay, per sentència de la cúria del veguer de Barcelona, se li assigna l'herència d'Enric d'Agullana⁽⁴⁾.

Sent titulars els Dusay, l'any 1636 l'hisendat santfeliuenc Antoni Falguera compra a Bartomeu Riera⁽⁵⁾ una peça de terra amb els drets de les seves aigües per tal de captar-les i conduir-les mitjançant una mina cap a la seva finca del municipi veí⁽⁶⁾.

Entrada l'última dècada del segle XVIII apareix un personatge que tindrà molt a veure amb la història d'aquesta mina. Es tracta d'Erasme Gònima i Passarell, nascut a Moià el 1746. Jove emprenedor, marxa a Barcelona i comença treballant d'aprenent en una fàbrica d'indianes. El 1766 es casa amb la filla d'un altre fabricant. Un cop aposentat en aquest món, estableix la seva pròpia indústria l'any 1783 al carrer del Raval de Barcelona, la qual va arribar a ser capdavantera i va donar ocupació l'any 1791, a mil cinc-centes persones.

Persona amb un elevat grau de superació i cobejós d'introduir-se dins l'élite barcelonina del moment, l'any 1791 compra el privilegi de noble per 57.008 rals de billó, cosa que la noblesa de solera no accepta de gaire bon grat (el baró de Maldà li deia Don Fantasma).

El 1802 és membre de La Junta de Comercio, Moneda y Minas, el mateix any és honorat pel rei Carles IV, qui va visitar la seva fàbrica, privilegi poc freqüent en aquella època.

L'any 1790 compra a Sant Feliu de Llobregat una important finca anomenada ca l'Amigó, d'11,2 ha d'extensió. La tanca i construeix el palau que avui encara es conserva. Al poc fa amistat amb un propietari veí, Francesc Fèlix de Dusay i de Fivaller, d'antiga prosàpia i lligat també al foment de la indústria de les indianes, propietari de la Torreblanca i titular del dret de les aigües.

Erasme, preocupat per dotar la seva finca d'abundant cabal d'aigua, compra, el novembre de 1790, una extensió de terra al terme de Sant Just Desvern,

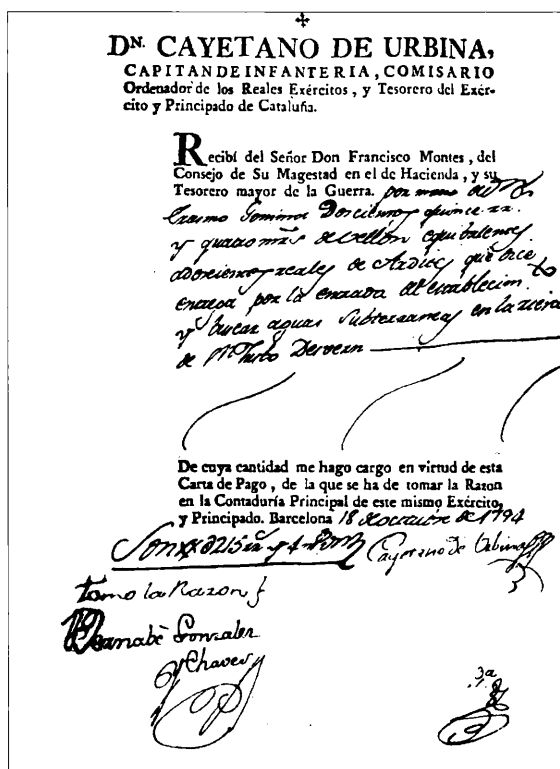
(4) Amigó, Jordi, i altres: El Bullidor, jaciment medieval. *Quaderns d'Estudis Santjustencs III*. Ajuntament de Sant Just Desvern, 1986.

(5) Bertomeu Riera, pagès de la casa i heretat de can Riera, que posteriorment, el 18 de gener de 1704, fou venuda a Baldiri Melich, nom que encara es conserva.

(6) A. D. P.: Actes del Notari Francesc Yla, any 1798.

Ens consta que un exemplar d'aquesta escriptura de compra-venda es troba a l'arxiu patrimonial de can Melich.

llindant amb la riera, amb la intenció de captar les aigües i conduir-les⁽⁷⁾. A continuació compra a Francesc de Dusay els drets sobre l'aigua, o més segurament part d'ells, ja que Dusay en segueix conservant dels que havia heretat dels seus avantpassats (drets que va adquirir Guillem Arnau de Pastor). A continuació, el 26 d'agost del 1794, Erasme de Gònima presenta una instància al Tribunal de la Real Intendencia General del Ejército y Principado de Cataluña, on exposa que ha comprat els drets sobre les aigües de la riera de Sant Just a Francesc Dusay, que vol posar en regadiu les terres de la seva heretat a Sant Feliu (ca l'Erasme), i demana autorització per utilitzar les aigües subterrànies fent les mines i conduccions que calguin, tant en l'àmbit de la concessió comprada a Dusay, com fora d'ella, si calgués. El 29 del mateix mes es du a terme l'acte assessorat i uns dies més tard, el 2 de setembre, com a conseqüència de l'acte anterior, per encàrrec de l'intendent



Carta de pagament acreditant l'ingrés al tresor de 200 rals d'ardits, satisfets per Erasme de Gònima en concepte de drets d'establiment, per la concessió que li fou atorgada de poder cercar aigües subterrànies a la riera de Sant Just Desvern i conduir-les mitjançant mines a la seva finca de Sant Feliu de Llobregat.

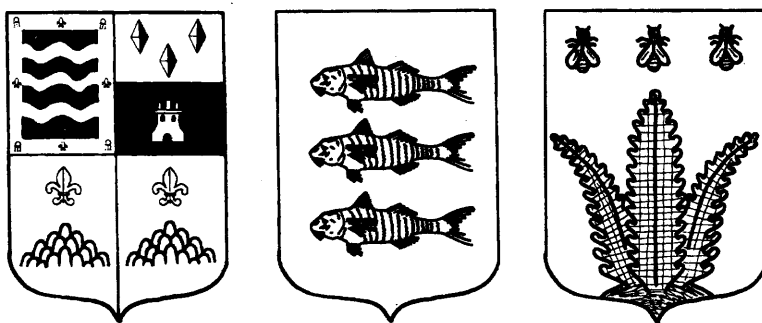
(7) Grial i d'Arquer, Joan Manuel: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Pàg.166 Barcelona, 1975 i també *Història de Catalunya*. Tom V. Salvat Editores.Barcelona,1978 i també De Imbert, Erasme: *Erasme de Gònima 1746-1821. Apuntes para una biografía y estudio de su época*. Barcelona, 1952.

general, Thomàs Soler i Ferrer, arquitecte i mestre d'obres, reconeix la riera de Sant Just i emet un informe favorable, delimitant el terreny on es pot autoritzar minar. Aquest és com segueix: en el sentit del llarg, des de l'origen de la riera fins al Camí Reial de Madrid, i per l'ample fins a 70 passes de la vora de la riera. La Intendència General, vist l'informe favorable del tècnic, eleva a la reial aprovació una proposta favorable de resolució, que determina que Erasme de Gònima pagui 200 rals d'ardits per aquesta autorització, i un cens o cànon anyal de 15 rals d'ardits.

En data 8 d'octubre del mateix any 1794 es rep l'autorització reial. El dia 18 d'octubre Erasme de Gònima paga la quantitat abans indicada (rebut solt entre la documentació del 20/10/1794 A.C.A.). Amb el document del 20 d'octubre es concedeixen en emfiteusi a Erasme Gònima i als seus successors els drets demanats, que els autoritzen a fer mines i pous dins dels límits establerts. El domini directe i alodial serà sempre de la Reial Hisenda, els beneficiaris estaran obligats a mantenir i millorar la concessió, i a pagar els laudemis, terços, foriscapis, censos, fadiga i altres regalies a què està obligat tot emfiteuta⁽⁸⁾.

Es construeix la mina i s'arriba al lloc que es pretenia. Sembla ser que en fer-la fou absorvida la mina ja existent, que havien construït els Falguera⁽⁹⁾ i que ja arribava a Sant Feliu de Llobregat, segons consta en el ja mencionat informe-resposta al qüestionari de Francisco de Zamora.

Amb motiu de l'èxit assolit en aquesta empresa, Erasme de Gònima va organitzar durant la Festa Major de 1796 tot un seguit de celebracions, la



Escuts amb les armes dels tres protagonistes de la història d'aquesta mina. D'esquerra a dreta: Erasme de Gònima, Francesc Feliu Dusay, Josep Falguera.

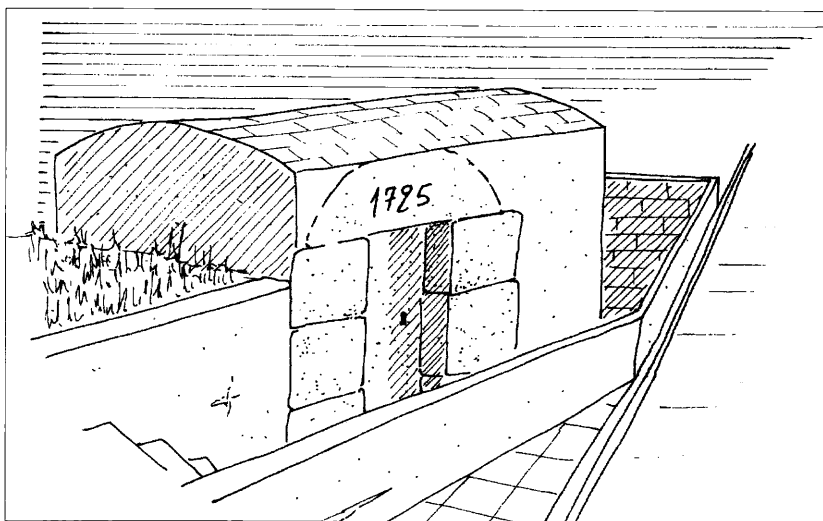
(8) A.C.A.: "Baylia General de Catalunya" Classe 2ª Núm. 108.

(9) Sans i Fàbregas, Llorenç: *Cròniques de Festa Major*, pàg. 10 a 14. Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1988. i també A.D.P.: Actes del notari Francesc Yla, any 1798.

magnitud de les quals va superar amb escreix tot el que s'havia vist amb anterioritat. Hi va assistir tota la noblesa i la burgesia de les rodalies, entre ells el seu amic Dusay, els marquesos de Gironella, senyors de la Quadra de Palau, i el baró de Maldà. De can Falguera, no hi anà ningú, car estaven en plet per la qüestió de la mina i fins i tot sembla ser que Antònia de Borràs i de Llúria, esposa de Josep Falguera, va morir al sobrepert com a conseqüència del disgust⁽¹⁰⁾.

Aquest plet va quedar resolt mitjançant concòrdia atorgada davant del notari de Barcelona Francesc Yla en compareixença d'Erasme de Gònima, Francesc de Paula de Dusay, primer marquès de Monistrol d'Anoia, i Josep Falguera, que es comprometen als pactes següents:

- Repartiment de les aigües en dues parts iguals, una per a Erasme de Gònima i l'altra, meitat per al marquès de Monistrol, meitat per a Josep Falguera. Per a fer això s'establirà un repartidor⁽¹¹⁾ en una peça de terra de Francesc Coscoll de la parròquia de Sant Just Desvern, i totes les aigües captades a la riera de Sant Just més amunt d'aquest repartidor, incloent-hi específicament la mina que tenia Josep Falguera, hauran d'entrar-hi forçosament per tal de repartir-les com quedava indicat.
- Hi haurà dues claus de l'esmentat repartidor, una en poder d'Erasme i l'altra per a Falguera i Dusay.



Caseta de registre que dona accés al repartidor que s'esmenta.

(10) Sans i Fabregas, Llorenç: Id. Id.

(11) En el moment de signar la Concòrdia aquest repartidor de què es fa esment (si més no la caseta d'accés) ja estava construït per Erasme de Gònima, tal com es pot observar avui encara en la data del llindar de la caseta, que és la de 1795.



*Vista de ca l'Erasme. Actualment convertit en col·legi de les Filles du Bon Sauveur.
Fotografia: Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat.*

- Les despeses de construcció del repartidor original, com també dels treballs d'adequació de la canonada aigües damunt d'aquest seran a càrrec de les tres persones interessades a proporció de l'aigua.
- Cap dels contraents pot fer més mines ni buscar aigües a la riera de Sant Just si no és per a portar-les al repartidor comú. Si malgrat tot ho fa, els costos aniran al seu càrrec i no tindrà dret a més aigua que la que li pertoqui segons allò pactat anteriorment.
- Finalment renunciem als plets i causes que entre ells tinguessin per qualsevol motiu en raó de les esmentades aigües, mines i conductes, amb imposició de silenci perpetu, obligant al compliment els seus respectius béns.

A part d'aquests pactes no tenim més constància d'afers o qüestions relacionades amb aquesta mina, exceptuant que Gònima reparteix certs cabals a diversos personatges de Sant Feliu: 16 plomes a Antoni Font del Sol, 4 plomes a Domènec Moses, notari, i 2 plomes a Ramon Ribas⁽¹²⁾. És de suposar que bastant temps després deuria haver-hi alguna revisió d'aquests pactes a l'empara de les noves

(12) Abad García, Antonio: *Las fuentes de Sant Feliu*. Treball universitari mecanografiat (inèdit) Sant Feliu de Llobregat, 1987

disposicions legislatives que entraren en vigor durant el segle XIX, ja que durant aquest segle tothom qui vol es fa mina, fins i tot els mateixos marquesos de Monistrol, tal com hem vist en el capítol anterior.

Erasmè de Gònima morí el 26 d'abril de 1821 per explosió d'una caldera a la seva fàbrica del carrer del Carme de Barcelona⁽¹³⁾. A la seva mort el succeí com a titular de la finca i de la mina el seu nét Erasmè de Janer i de Gònima, que fou president l'any 1821 de la Comissió de Fàbriques i més tard, el 1846, alcalde de Barcelona. Un cop mort l'heretà el seu fill Josep Erasmè de Janer i Gironella cap del carlisme català, causa que li costà tota la seva fortuna. Això motivà que es vengués la casa i amb ella tots els drets, incloent-hi la mina, a Joan i Josep Bertrand i Salses, membres de la poderosa família d'industrials d'aquest nom, originària del migdia francès i establerts a Molins de Rei.

Posteriorment, en data 16 de setembre de 1907, aquests arrendaren terres i palau a la congregació religiosa de les Filles du Bon Sauveur, les quals poc després acabaren comprant-ho, actualment són les propietàries⁽¹⁴⁾ i han dedicat part del palau a institució escolar.

Pel que fa a la mina i les seves aigües, aquesta congregació religiosa n'és actualment copropietària junt amb els senyors Lavèrnia de can Coscoll.

(13) De Imbert, Erasmo: Id. Id.

(14) Renom Pulit, Mercè: Introducció al llibre "*Guerrilles al Baix Llobregat*", pàg. 37. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1986.